

18. Федюшин О. Украинская революция. 1917–1918 / О. Федюшин / Перевод с англ. Л. А. Игоревского. – М.: Центрполиграф, 2007. – 334 с.

19. Центральний державний архів вищих органів влади і управління. – Ф.4547. – Оп.1. – Спр.1.

References

1. Butakov Ya. Beloe dvizhenie na Yuge Rossii: Kontsepsiya i praktika gosudarstvennogo stroitelstva (konets 1917 – nachalo 1920 gg.) / Ya. Butakov. – М.: Izd-vo Rossiyskogo universiteta druzhby narodov, 2000. – 190 s.

2. Ganin A. Drama Ukrainy i Kryma / A. Ganin, V. Mihaylov // Rodina. – 2014. – №5. – S.136.

3. Zarubin A. G. Bez pobediteley. Iz istorii grazhdanskoj vojny v Krymu / A. G. Zarubin, V. G. Zarubin. – Simferopol: Tavriya, 1997. – 350 s.

4. Kalakura Ya. S. Novi pidkhydy do vysvitleniya Het'manatu Pavla Skoropads'koho v suchasnyy ukrayins'kyj ta zarubizhnyy istoriohrafyji / Ya. S. Kalakura // Arkhivy Ukrainy. – 2011. – №2–3. – S.262–274.

5. Kalinovsky V. Retsenziya na knigu A. S. Puchenkova «Ukraina i Krym v 1918 – nachale 1919 goda. Ocherki politicheskoy istorii» / V. Kalinovskiy // Noveyshaya istoriya Rossii. – 2015. – №2. – S.281–282.

6. Mityurin I. Grazhdanskaya voyna: belye i krasnye / I. Mityurin. – М. – SPb.: Poligon, 2004. – 288 s.

7. Mihaylov I. Maloizvestnye stranitsy deyatelnosti getmana P. P. Skoropadskogo / I. Mihaylov // Grazhdanskaya voyna v Rossii: sobytiya, mneniya, otsenki. – М., 2002.

8. Mihaylov I. V. «Ukrainskaya revolyutsiya» ili revolyutsiya na Ukraine? / I. V. Mihaylov // Vestnik MGIMO. – 2010. – №7. – S.1–11.

9. Pasichnyk I. M. Suspil'no-politychni pohlyady P. Skoropads'koho v bachenni vidomykh viys'kovykh diyachiv UNR ta Het'manatu / I. M. Pasichnyk // Naukovi zapysky Ternopil's'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatyuka. Seriya: istoriya. – 2015. – Vyp.2. – Ch.3. – S.99–105.

10. Pyrih R. Ya. «Bilyy kentavr ukrayins'koho kozatstva»: Do problemy mifologizatsiyi obrazu het'mana Pavla Skoropads'koho // Ukrayins'kyi istorychny zhurnal. – 2010. – №6. – S.136–143.

11. Pyrih R. Ya. Ukrayins'ka het'mans'ka derzhava 1918 r. Istorychni narysy / R. Ya. Pyrih. – K.: Instytut istoriy Ukrainy, 2011. – 336 s.

12. Puchenkov A. S. Antibolshevistskoe dvizhenie na Yuge na Yugo-Zapade Rossii (noyabr 1917 – yanvar 1919 gg.): ideologiya, politika, osnovy rezhima vlasti: Avtoref. dis. ...dok. ist. nauk: 07.00.02 / A. S. Puchenkov. – Sankt-Peterburg, 2014. – 41 s.

13. Puchenkov A. S. Ukraina i Krym v 1918 – nachale 1919 goda. Ocherki politicheskoy istorii / A. S. Puchenkov. – SPb.: Nestor-istoriya, 2013. – 352 s.

14. Reynt O. Pavlo Skoropads'kyy / O. Reynt. – K.: Vydavnychy dim «Al'ternatyv», 2003. – 320 s.

15. Skoropads'kyy P. Spohady. Kinets' 1917 – hruden' 1918 r. / P. Skoropads'kyy. – Kyiv, Filadelfiya, 1995. – 493 s.

16. Fedyuk V. Ukraina v 1918 g.: Getman Skoropadskiy / V. Fedyuk. – Yaroslavl, 1993. – 79 s.

17. Fedyushin O. Nesostoyavshayasya Ukrainskaya Derzhava. Plany germanskogo Generalnogo shtaba po anneksii Yuga Rossii. 1917–1918 goda / O. Fedyushin. – М.: Tsentrpoligraf, 2014. – 336 s.

18. Fedyushin O. Ukrainskaya revolyutsiya. 1917–1918 / O. Fedyushin / Perевod s angl. L. A. Igorevskogo. – М.: Tsentrpoligraf, 2007. – 334 s.

19. Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv vyshchyykh orhaniv vlady i upravlinnya. – F.4547. – Op.1. – Spr.1.

Pasichnyk I. M., postgraduate student of the Department of History of Ukraine, Borys Grinchenko Kyiv University (Ukraine, Kyiv), IvanNic@bigmir.net

The latest Russian historical interpretations of the state views of Pavlo Skoropadsky

The state views of Hetman of the Ukrainian State of Pavlo Skoropadsky in modern Russian historical interpretations were considered in the article. The aim of research – to educe and analyze the basic approaches of modern Russian historians to imaging the state views of P. Skoropadsky. Such methods of historical research as historical-comparative, historical-typological and historical-system were used in it. In addition, in connection with the specifics of the topic, the author used methods of interpretation of historical source, which was developed by the famous scientist O. Lappo-Danilevsky. The author showed basic tendencies, that are observed in

historical science of Russia after 2012 in illumination of Ukrainian revolution 1917–1921, Ukrainian State and Hetman P. Skoropadsky. It was found that after the aggression of the Russian Federation against Ukraine historical interpretations relatively P. Skoropadsky undergone some changes in order to justify the annexation of Crimea and show the futility of the idea of Ukrainian statehood.

Keywords: P. Skoropadsky, historical interpretations, the Crimea, the Ukrainian State, Hetman.

Пасечник И. Н., аспирант кафедры истории Украины, Киевский университет им. Бориса Гринченко (Украина, Киев), IvanNic@bigmir.net

Новейшие российские исторические интерпретации государственных взглядов Павла Скоропадского

Рассмотрены новейшие российские исторические интерпретации государственных взглядов гетмана Украинской Державы Павла Скоропадского. Автор поставил цель – выявить и проанализировать основные современные подходы российских историков к изображению государственных взглядов П. Скоропадского. Автор использовал такие методы исторического исследования как историко-сравнительный, историко-типологический и историко-системный. Кроме этого в связи со спецификой темы автор руководствовался также методами интерпретации исторического источника, разработанными известным ученым О. Лappo-Данилевским. Автор показал основные тенденции, которые наблюдаются в исторической науке Российской Федерации после 2012 г. в освещении Украинской революции 1917–1921 гг., Украинской Державы и гетмана П. Скоропадского. Было установлено, что после начала агрессии Российской Федерации исторические интерпретации в отношении П. Скоропадского претерпели некоторые изменения как с целью оправдания аннексии Крыма, так и показа бесперспективности идеи украинской государственности.

Ключевые слова: П. Скоропадский, исторические интерпретации, Крым, Украинская Держава, гетман.

* * *

УДК (94+28)(477)(051)

Кузнец Т. В., доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії України, Уманський державний педагогічний університет ім. Павла Тичини (Україна, Умань), igorkryvosheia@gmail.com

ІСТОРІЯ В ЖУРНАЛІ «ТРУДЫ КИЕВСКОЙ ДУХОВНОЙ АКАДЕМИИ»: ТЕМАТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ПУБЛІКАЦІЙ

Розглядається журнал Київської духовної академії, який виходив з 1860 до 1917 року, і який є надзвичайно інформативним та цінним історичним джерелом. Дванадцять номерів щорічних комплексів містять величезну кількість публікацій з церковної історії та археології, загальної та російської історії. За формою це кандидатські, магістерські, докторські дисертації вихованців та випускників Академії, роботи студентів на здобуття різних премій, історичні нариси та наукові статті професорів Академії, промови з нагоди урочистих подій, історико-біографічні дослідження, некрологи, критико-бібліографічні огляди, які містять відомості про історичне минуле народу. Тематична спрямованість цих різних за формою публікацій була підпорядкована основній меті та програмі журналу.

Показано, що тематика публікацій історичного змісту була дуже різноманітною. Це були дослідження історії слов'ян та інших сусідніх народів, історико-генеалогічні розробки, історико-біографічні нариси тощо. З історичних періодів, найбільше увагу академічної професури привертала давньоруський, і, зокрема, запровадження християнства на Русі, 900-річчя чого урочисто відзначалося в Києві у 1888 році. Період московської-російської державності найбільше висвітлювався у зв'язку з двома ювілейними подіями – 100-річчям Вітчизняної війни 1812 року та 300-річчям царювання династії Романових (у 1913 р.).

Зазначається, що «український елемент» зосереджувався переважно у культурологічних та історичних аспектах. Мається на увазі висвітлення історії Києва, яке включало історико-топографічні нариси про найвідоміші місцевості та споруди. А окремим напрямом дослідження української історії було вивчення київських старожитностей, церковних архітектурних пам'яток, їх оздоблення та святинь, що в них зберігалися. У статті наведені назви кількох десятків історичних нарисів про київські храми, які містять багато цінної інформації з історії Києва загалом.

Зроблено висновок про те, що таке потужне джерело інформації як журнал Київської духовної академії потребує неупередженого комплексного вивчення, що сприятиме поповненню докереальної бази історії України.

Ключові слова: Київська духовна академія, академічний журнал, історичне джерело, церковна архітектура, церковна преса, «Труды Киевской Духовной Академии», духовна освіта.

Глибоче вивчення української історії передбачає неупереджене осмислення її джерельної бази, у якій, як цілком умотивовано зазначають науковці [1, с. 403], провідне місце займають періодичні видання. Їх специфічною рисою, як джерела, є комплексний, синтетичний характер: у них представлено багато форм інформації (документальна, поточно-хронікальна, особового характеру тощо). Ще до позитивної характеристики преси відносять оперативність подання інформації про події, безпосередність відображення останніх, прагнення відгукнутися на історичні дати та ювілейні події публікаціями історичного чи історико-біографічного характеру, що підвищує її джерельну цінність. Преса має великий вплив на громадську думку і тому її роль у формуванні світогляду населення тієї чи іншої доби є незаперечною. Це сприяє існуванню постійного інтересу до преси як історичного джерела.

Стосовно XIX – початку XX ст., то варто наголосити, що чи не найбільший вплив на формування світогляду населення українських земель мала церковна преса. Православне духовенство це цілком усвідомлювало, одним із підтверджень чому може бути фрагмент публікації одного з найпоширеніших церковних видань зазначеного періоду – «Руководство для сельских пастырей». У 1912 році на його шпальтах зазначено так: «Газета... стала вчителем, другом, радником, вождем. День за днем вона впливає на розум та волю читача... Преса прищеплює симпатії та антипатії, формує суспільну думку, впливає на політичні вибори і на політику державних діячів... на долю народів... Преса є найбільшою, всесвітньою кафедрою, і навпаки, – знаючи газету, можна передбачити судження людини з того чи іншого питання...» [2, с. 12]. Арсенал православної преси був немалим, але серед інших видань у Київській митрополічій єпархії виділяється науково-богословське щомісячне видання Київської духовної академії.

Впродовж 57 років (1860–1917 рр.) академічна корпорація видавала «Труды Киевской Духовной Академии» (далі – ТКДА), які є цінним і надзвичайно інформативним історичним джерелом. Воно містить дослідження теологічно-апологетичного характеру у руслі тогочасного стану християнської науки, статті про релігійну ситуацію в Російській імперії та в світі, історичні нариси про Православну церкву на українських землях, публікації з історії, біографістики тощо. Стосовно публікацій історичного характеру, варто наголосити, що значний масив матеріалу, представленого у них, все ще недостатньо використовується сучасними істориками так як не в повній мірі введений у науковий обіг. Хоч варто наголосити, що частково щомісячник уже піддавався вивченню. Аналіз за перше двадцятиліття його існування здійснив протоієрей, професор Київської духовної академії Іван Корольков. Окремі фрагменти цієї оглядово-аналітичної праці друкуюлися на шпальтах ТКДА у 1880-х роках [3], а короткий загальний огляд журналу за 50-річний термін його виходу поміщено у грудневому номері за 1909 рік [4]. З сучасних вчених, ТКДА як концептуальну основу преси Православної церкви кінця XIX – початку XX ст. досліджувала А. Бойко [5]. Вона також розглядала особливості тематики і проблематики академічного щомісячника [5, с. 37–49], але публікації історичного характеру не були предметом її дослідження.

Метою даної наукової розвідки є систематизація та огляд публікацій з питань цивільної історії. Виявлення хронології підвищення інтересу до історії та з'ясування тематичної спрямованості публікацій відповідної проблематики доповнять загальну характеристику цього видання, увиразнять його еволюцію впродовж років існування, привернуть увагу до нього як до цінного історичного джерела, яке потребує комплексного вивчення та нового осмислення.

«Труды Киевской Духовной Академии» з'явилися на хвилі поживлення суспільного життя 1860-х років, що було зумовлене підготовкою та проведенням ліберальних реформ. Ініціатором підготовки нового видання був ректор Київської духовної академії архімандрит Антоній, який 16 вересня 1857 року звернувся з письмовим поданням до конференції Академії. Саме у цьому поданні він виклав міркування щодо необхідності створення нового журналу, як доповнення до вже існуючого з 1837 року «Воскресного Чтения». В основу міркування ректора лягли два чинники: в суспільстві збільшився потяг до серйозного читання і другий – академії потрібно мати свій друкований орган. Планувалося випускати чотири книги в рік, публікуючи у них статті з усіх навчальних предметів академічного курсу, а також переклади вчених досліджень і трактатів зі сфери стародавньої та нової літератури, акти та документи.

На основі таких міркувань архімандрита Антонія конференція Академії розробила детальну програму планованого журналу, яка 21 жовтня 1857 р. була схвалена Київським митрополитом Філаретом. Та попри плани почати випуск журналу з 1858 року, його поява була відтягнута на два роки. Причиною цього стало те, що Св. Синод не затвердив представлені програми і запропонував Академії видавати не додаток до «Воскресного Чтения», а окремий журнал, в якому друкували б переклади творів св. Отців Західної Церкви з додатками оригінальних статей вченого змісту. Академія з цим не погодилась і справа з виданням журналу затягувалась. І тільки 9 листопада 1859 року Св. Синод дозволив видавати журнал під назвою «Труды Киевской Духовной Академии» з обов'язковим російським перекладом творів західних св. Отців, а вже потім з розміщенням усіх інших матеріалів.

У 1860 році видруковано чотири книги ТКДА, а з 1861 року журнал став щомісячним. Першим редактором академічного видання був архімандрит Іоанікій (1860 р.), у 1861–1878 роках редакторував архімандрит Філарет, у 1878–1883 рр. – єпископ Михаїл, у 1883–1889 роках – архімандрит Сильвестр, у 1890–1905 роках – професор Київської духовної академії В. Певницький, у 1906–1910 роках – В. Рибінський, у 1910–1914 роках – Д. Богдашевський, а у 1914–1917 роках пасадю редактора обіймав М. Гроссу. Як визнавали перші редактори журналу, впродовж перших двох десятиліть свого виходу він еволюціонував від видання вчено-літературного для широкого освіченого загалу до суто наукового академічного видання. Аналізуючи двадцятирічний досвід журналу, І. Корольков наводить динаміку кількості передплатників журналу, що була показником його популярності. Він зазначав, що в перше десятиліття, коли журнал мав вчено-літературний характер, його передплатували більше 1000 осіб. Починаючи з 1870 року,

коли в ТКДА розміщувались розлогі міркування та наукові дослідження, кількість передплатників зменшувалася до 500, 400 і 300 осіб, а у 1878 році складала 250 осіб [6, с. 460]. Та у зв'язку з тим, що у 1879 році з ініціативи редактора єпископа Михаїла відбулися зміни в напрямі повернення до попередньої програми журналу, тобто публікації російських перекладів творів св. Отців Західної Церкви і оригінальних матеріалів та документів, кількість передплатників зросла до 400 осіб. Якщо вважати кількість передплатників показником популярності журналу, то читацька аудиторія його поступово відновлювалась і збільшувалась.

З 1861 року редакція дещо підкоректувала першу програму видання і перетворила його на щомісячник. Новою програмою передбачалася, окрім російського перекладу творів св. Отців, публікація перекладу Святого Писання Старого Заповіту, публікація статей богословського, філософського та історичного змісту. При цьому зазначалося, що ці статті будуть спрямовані на усвідомлення істин віри, відмітних характеристик Православної церкви і проповідуваних нею першооснов життя християнського суспільства. Також публікуватимуться статті про сучасний стан церкви та її історію. Передбачалися критичні та бібліографічні огляди нової духовної і світської літератури, якщо остання стосувалась питань віри. Щодо повідомлень про стан церкви у єдиновірних народів, то редакція зобов'язувалась публікувати їх у вигляді окремих нарисів та оглядів. За такою програмою готувались номери журналу з 1861 до 1870 року. І завдячуючи такій програмі, ТКДА перестали бути збірником наукових статей, а наблизились до реального життя, перетворились на вченно-літературний орган академічної корпорації.

Друге десятиліття (1870–1879 рр.) ТКДА співпало з реформуванням Київської духовної академії на основі нового статуту, який вимагав публікацію протоколів засідань ради Академії, звітів та промов, що виголошувались на урочистих зборах. У відповідності зі статутом, професори та студенти були зобов'язані представляти дисертації на здобуття вчених ступенів у друкованому вигляді. На друк протоколів та магістерських дисертацій новим статутом передбачалось виділення Академії 3000 руб. щорічно. Реалізуючи цю вимогу статуту, академічна рада ухвалила рішення про те, щоб у щомісячних випусках ТКДА, окрім передбаченого їх програмою, друкувати ще й протоколи засідань ради та магістерські дисертації, додатково витрачаючи на це означену суму коштів. Внаслідок цього ТКДА перетворились на офіційний орган Академії, на сторінках якого публікувались матеріали, що мали безпосереднє відношення до життя Академії, до занять професорів та студентів, до академічної ради.

Починаючи з першого номера журналу за 1870 рік, редакція почала публікувати в ньому протоколи засідань ради Академії, а коли з 1874 року перестали друкувати переклад з єврейської мови Св. Писання, то протоколи опинились попереду усіх статей. Та з другої половини другого десятиліття виходу щомісячника протоколи почали друкувати у додатках. Поряд з протоколами друкувались і інші офіційні документи, а саме: щорічні звіти про стан Академії, публічні промови, розклад лекцій та екзаменів для студентів, оголошення про конкурс на вакантні місця та кафедри, оголошення про набір до

навчального закладу нових вихованців. На шпальтах ТКДА з'явилися дисертації на здобуття вчених ступенів кандидата, магістра, доктора богослов'я, на здобуття різних премій, а також академічні лекції та цілі курси навчальних дисциплін.

Впродовж 1870–1879 років в ТКДА були опубліковані кандидатські дисертації А. Гассієва, Г. Маркевича, Г. Недітовського, С. Тарновського, Т. Каневського, Ф. Гусєва, К. Попова, Є. Шпаковського, Ф. Рождественського, А. Красовського, Ф. Кіпріановича, П. Чудеського з проблем церковного життя та історії церкви. І одна дисертація з російської історії: І. Аболєнський «Московское государство при царе Алексее Михайловиче и патриархе Никоне» (1873, №4,7,8,12). Усього 13. Магістерських дисертацій було опубліковано 9, а на здобуття доктора богослов'я – 7. Досліджень історичної тематики серед них не було. Кращих студентських наукових робіт, опублікованих для здобуття різних премій, було 5. Серед них історичного спрямування були такі: «Фресковые изображения по лестницам на хоры Киево-Софийского собора «Н. Смирнова (1871, №3), «Описание и истолкование дворянских гербов южнорусских фамилий в произведениях духовных писателей XVII в.» С. Голубева (1872, №10) и «Топография нынешней Киевской епархии в 17 веке по Ан. Целларию» С. Пенкевича (1877, № 11–12). Окрім дисертацій були опубліковані тексти лекцій С. Сольського про читання по Давньому Заповіту, К. Скворцова з патології, А. Олесницького з біблейської археології, митрополита Арсенія про книги Старого Заповіту, А. Розова про світотворення і історію людства, Богоявленського з логіки по Гагеману, Ф. Смирнова про християнське богослужіння з часів апостолів до 4 ст., Гр. Малеванського про походження та початкову форму політеїзму, архімандрита Сильвестра про читання догматичного богослов'я, С. Сольського про Новий Заповіт, Н. Фаворова про християнську мораль та ін. А також цілий «Курс истории древнего мира» Н. Тумасова, який друкувався в журналах за 1873 і 1874 роки.

Ще одним чинником, який суттєво вплинув на зміст ТКДА, було відкриття 1873 року при Київській академії Церковно-археологічного Товариства. Про нього і з приводу його діяльності академічний журнал містив багато публікацій. Його відкриття теж було зумовлене новим статутом, який самостійним предметом в академіях вводив церковну археологію. Тому академіям надавалось право засновувати наукові товариства для вивчення та публікації джерел християнського віровчення, пам'яток і загалом матеріалів з історії та сучасного стану церкви. У ТКДА був опублікований статут Товариства, з 1874 року почали друкувати щорічні звіти, а з 1875 р. майже у кожній книжці журналу публікувались повідомлення про діяльність Церковно-археологічного музею та Товариства.

Що стосується публікацій історичної тематики, то у журналі вони групувались по кількох рубриках і відзначаються тематичним розмаїттям. Таких рубрик було п'ять: 1) загальна церковна історія; 2) історія Російської церкви та розколу; 3) російська громадянська історія; 4) церковна археологія та літургіка; 5) біографії, некрологи, ювілеї. Щодо перших двох, то обмежимося тільки кількісними показниками в розрізі по десятиліттях виходу журналу. Для уяочення їх можна представити так:

Назва рубрики	Кількість публікацій в:					
	1860–ті роки	1870–ті роки	1880–ті роки	1890–ті роки	до 1914 р.	Разом
Загальна церковна історія	46	25	12	20	–	103
Історія Російської церкви та російського розколу	80	29	40	39	96	284

Як свідчать наведені кількісні показники, у 1860–1914 роках на шпальтах ТКДА було поміщено 103 публікації із загальної церковної історії та 284 – з історії Російської церкви. У хронологічному вимірі найбільша сумарна кількість публікацій церковно-історичної тематики припадає на 1860–ті роки. На початку ХХ ст. перестали з'являтися дослідження із загальної церковної історії, але суттєво збільшилась кількість матеріалів з історії Російської церкви. Уникаючи будь-яких політичних чи упереджених оцінок, все ж зазначимо, що інтерес до історії Російської церкви був значно більшим.

У рубриці «Русская гражданская история» ми нарахували тридцять одну публікацію: 16 з них з'явилися у 1860–1890–ті роки, а 15 – з 1900 до 1914 року. Підтверджується тенденція посилення уваги до цивільної російської історії і на початку ХХ століття.

Публікації з двох останніх рубрик (Церковна археологія і літургіка; Біографії, некрологи, ювілеї) теж містять чимало історичного матеріалу. Наприклад, «Описание рукописей церковно-археологического музея при Киевской духовной академии». М. Петрова, що зайняло 569 сторінок журналів за 1874–1877 роки, дає цікаву інформацію про цілу низку писемних джерел, їх створення та місце виявлення тощо. Або підготовлений І. Малишевським некролог «Иван Михайлович Скворцов, кафедральный протоиерей Киево-Софийского собора», викладений на 55–ти журнальних сторінках, містить і біографію священика, і інформацію про собор за його протоієрейства. Чи авторства Ф. Тітова публікація «Киево-Софийский кафедральный протоиерей Петр Гаврилович Лебединцев», що обіймає 43 сторінки журналу, знайомить і з непересічною особистістю, і несе інформацію про кафедральний собор. Та найбільше відомостей історичного характеру містять публікації журналу в ювілейні роки, як то: 1869 – рік 50 річчя Київської духовної семінарії, чи 1888 – рік відзначення 900-літнього ювілею хрещення Русі тощо.

Але чимало публікацій про різні періоди історії, різні події та явища опубліковані і в інших рубриках академічного журналу. Наприклад, «Критико-библиографические замечания по поводу издания первой книги истории Геродота» Івана Королькова опубліковані у серпневій книжці журналу за 1874 рік у розділі оглядово-бібліографічному. Хоча на сорока сторінках тексту автор виклав цікаві відомості з стародавньої історії. А статті В. Завітневича «Научное значение археологических раскопок, произведенных в системе р. Сулы, в Роменском уезде Полтавской губернии» (1887 р.) та «Область Дреговичей, как предмет археологического исследования» (1886 р.) хоч і віднесені до рубрики церковної археології, містять і історичні відомості.

Друкувались в ТКДА і дослідження історії слов'ян та інших сусідніх народів. У 1874 році у трьох номерах журналу на 164 сторінках поміщено переклад з чеської Н. Задерацького «Древнейшей бытовой истории Славян,

вообще и Чехов в особенности». У 1886 році три номери на 103–х сторінках помістили працю Миколи Петрова «Начало Греко-болгарской распри и возрождение Болгарской народности». А у 1893 році (№5) Іван Малишевський виклав «Характеристику участливых отношений России к славянам в историческом развитии их от начала до настоящего времени». У 1908–1911 роках на 258–ми журнальних сторінках редакція помістила дослідження П. Вікторовського «Западно-русские дворянские фамилии, отпавшие от православия в конце XVI и XVII вв.», у якому показана історія родів князів Чарторийських, дворян Тишкевичів, князів Ружинських зі Сквирського повіту, князів Олельковичів зі Слуцька, князів Масальських з Литви, князів Полубінських, князів Огінських і Пузинів, Святополк-Четвертинських, дворян Семашків і Малицьких з Волині, Немиричів з Волині і Київщини та ін. Систематизований та введений у обіг фактичний матеріал слугував подальшому розвитку історично-генеалогічних досліджень та вивченню історії слов'янства в цілому.

Щодо опублікованих в журналі досліджень з російської історії (включаючи, звісно, і українську історію), то варто зазначити тематичне розмаїття публікацій. Давньоруському періоду присвячені такі роботи: В. Завітневича «Происхождение и первоначальная история имени Русь» (1892 р.), Ф. Тарнавського «Участие древне-русских архиереев в делах общественных» (1896 р.), М. Петрова «Южно-русские металлические вислыя печати дотатарского периода» (1913 р.). Та найактуальнішою була тема запровадження християнства в Давньоруській державі. Хоч ювілейним був 1888 рік, та ще з 1886 року почали публікуватись її дослідження: Линниченко І. «Современное состояние вопроса об обстоятельствах крещения Руси» (№12); Малинин В. «Владимир Святой как правитель России» (№12). А річний комплект журналу за 1888 рік є зібранням статей про хрещення Русі та інформації про урочисте відзначення його 900-річчя. У січневому, березневому, червневому і серпневому номерах були поміщені роботи представника «лівого крила» академічної професури Володимира Завітневича: «О месте и времени хрещения Св. Владирира и о годе крещения киевлян» (26 сторінок), «Великий князь киевский Святослав Игоревич и историческое значение его богатых подвигов» (22 сторінки) і розлога стаття на дев'яносто сторінках «Владимир Святой, как политический деятель». Професор Академії Микола Петров опублікував статтю «Древние изображения Святого Владимира» (№7) та узагальнив інформацію про дослідження теми та збереження пам'яті про цю важливу історичну подію у статтях «Обозрение сделанного Киевской Академиею по изучению эпохи Св. Владимира» (№6) та «Чествование памяти Св. Владимира на юге России и в частности в Киеве» (№7). А ще майже на дев'яносто сторінках червневого номера була поміщена стаття П. Глазунова

«Храмы, построенные Св. Владимиром и другими в его время». У липневому номері журналу 130 сторінок зайняла стаття В. Каліннікова «Митрополиты и епископы при Святом Владимире». У серпневому номері були опубліковані «Слово...», В. Певницького з нагоди 900-річчя хрещення Русі та «Речь...» І. Малишевського, виголошена на урочистому зібранні з нагоди такої дати в Київській духовній академії. Не дивлячись на те, що обома авторами говорилося про «крещение России», все ж це були узагальнення та оцінка віхової події вітчизняної історії. Тогочасні офіційні оцінки цій події дані у доповіді київського митрополита на урочистих зборах в Академії, у привітальному тексті від Св. Синоду, у поздоровленнях з-за кордону. Усі матеріали про урочистості в Києві опубліковані у вересневому і жовтневому номерах щомісячника Академії.

Подіям, що відбувалися на етнічних українських землях, були присвячені такі статті: С. Голубева «По поводу двух сообщений о князе Константине Ивановиче Острожском» (1877 р.) та П. Орловського «Участие запорожских казаков в возстановлении Иерусалимским патриархом Феофаном православной Западно-русской церковной иерархии в 1620 году» (1905 р.). І хоч вони більше стосувалися церковної історії, все ж зафіксували тогочасну оцінку релігійно-культурницької діяльності Костянтина Острозького та українського козацтва на чолі з Петром Сагайдачним.

Та значно повніше на сторінках ТКДА представлена історія Московської-Російської держави. Підтвердженням тому кілька статей, а саме: «Московское государство при царе Алексее Михайловиче и патриархе Никоне, по запискам архидиакона Павла Алеппского» (1876 р.), І. Аболєнського «Сперанский и Карамзин, как представители двух политических течений в царствование Императора Александра I» (1907 р.) В. Завітневича. Столітній ювілей французько-російської війни 1812 року був відзначений в журналі статтями М. Петрова «К столетнему юбилею Отечественной войны 1812 года» (1912 р.) та С. Чернишева «Православное-русское духовенство в его служении церкви и государству в эпоху Отечественной войны» (1913 р.). До речі, С. Чернишев помістив в ТКДА ще дві статті, підготовлені з нагоди 300-річчя царювання Романових. Це: «Избрание на царство Михаила Федоровича Романова» (1912 р.) та «Царь Михаил Федорович и патриарх Филарет Никитич Романовы в их взаимных отношениях» (1913 р.).

Не вдаючись до аналізу співвідношення сегменту української історії в загальнодержавній російській, все ж зазначимо, що «український елемент» в академічному журналі, не переходячи у соціальну чи політичну площину, був досить відчутним. Він, зазвичай, зосереджувався переважно в культурологічних та історичних аспектах. Прикладом тому може бути висвітлення в журналі історії Києва. Так, з давньої історії Києва були опубліковані дослідження І. Малишевського «Варяги в начальной истории христианства в Киеве» (1887 р.) і «Кто был первый митрополит Киевский?» (1883 р.), доповідь в Київському Церковно-археологічному Товаристві дійсного його члена В. Гошкевича «Замок князя Симеона Омельковича и летописный Городок под Киевом» (1887 р.), стаття Ф. Тітова «Окончательный переход Киева от Польши к России по договору о вечном мире между ними 1686 г.» (1904 р.).

Окремо варто зупинитися на дослідженні історії Києва професором Київської академії Миколою Петровим. Більш як на 260-ти сторінках ТКДА за 1896 і 1897 роки були опубліковані його «Историко-топографические очерки древнего Киева». В них викладено матеріали обстежень місцевостей міста та околиць, відомості про храми та монастирі. Зокрема, про гору Щекавицю, рівнинну частину Оболоні, Йорданську церкву Св. Миколая, Кирилівський монастир, Введенську та Іллінську церкви, Печерськ, Нікольський монастир, Печерську Лавру, Видубецький монастир, Старе місто, Боричів узвіз, Софійський монастир, церкви Андріївську та Воздвиженсько-Симеонівську, Києво-Софійський собор, Золоті ворота, Георгіївську церкву, Димитрійський монастир, Золотоверхо-Михайлівську церкву, Подол, Флорівську гору, Борисоглібську церкву, Успенський собор, Михайлівську церкву, Флорівський монастир, Воскресенську, Спаську, Набережно-Миколаївську церкви, Богоявленський Братський монастир, Петропавлівську семінарську церкву, Самсонівський фонтан. Історико-топографічними дослідженнями займався і С. Голубєв. Результати своїх напрацювань та власне бачення деяких спірних аспектів в історії давнього міста він виклав у двох статтях: «Историко-топографические изыскания и заметка о древнем Киеве» (1899 р. і 1904 р.) та «Спорные вопросы о древней топографии Киева» (1910 р.).

Окремим напрямом дослідження української історії було вивчення київських старожитностей. Професори Київської академії на сторінках академічного журналу публікували дослідження церковних архітектурних пам'яток древньої столиці, у яких висвітлювали історію створення храму, його роль у житті міста Києва, також надавалися відомості про архітекторів, художників-оформлювачів інтер'єрів, іконописців, тощо. Так, у січневому та березневому номерах журналу за 1892 рік більш як на ста сторінках В. Слюсарев виклав загальний огляд найстаріших храмів Києва – «Церкви и монастыри, построенные в Киеве князьями, начиная с сыновей Ярослава до прекращения киевского великокняжения». Та найбільше уваги було приділено кафедральному собору Київської митрополії. Н. Смірнов опублікував дослідження «Фресковые изображения по лестницам на хоры Киево-Софийского собора» (1871 р.), протоієрей Н. Оглоблин описав «Древности и достопримечательности в Киево-Софийском соборе» (1874 р.), протоієрей собору П. Лебединцев доповнив його історію матеріалом «Возобновление Киево-Софийского собора в 1843–1853 гг.» (1878 р.). Ще одну святиню православного світу – Києво-Печерську лавру досліджував П. Лашкар'єв – «Остатки древних зданий Киево-Печерской Лавры» (1883 р.), її друкерно детально описував П. Троїцький у статті на майже ста сторінках – «Типография Киево-Печерской Лавры» (1865 р.). Настінному розпису Лаври присвятили свої статті: В. Ертель – «О стенописи в великой Успенской церкви Киево-Печерской Лавры» (1897 р.), М. Петров – «Об упраздненной стенописи великой церкви Киево-Печерской Лавры» (1910 р.) та «О новом росписании стен великой церкви Киево-Печерской Лавры» (1901 р.), професор живопису В. Верещагин – «К вопросу о росписании стен великой церкви Киево-Печерской Лавры» (1901 р.).

Детальними описами архітектури київських храмів та вивченням їх історії займалися П. Лашкар'єв, С. Голубєв,

І. Тройницький, А. Георгіївський, але варто відмітити ґрунтовні дослідження та публікації в ТКДА професора Академії М. Петрова. Його перу належать історія «Киевской Рождество–Предтеченской или Борисо–Глебской церкви» (1895–1896 pp.), у 1898–1899 роках він опублікував у журналі історичні нариси про Володимирський собор – «Из истории Киевского Владимирского собора» (№12) та «О росписании стен и вообще об украшении Киевского Владимирского собора» (№5–7). А у 1908 році реакція помістила в журналі його не менш ґрунтовне дослідження «Древняя стенопись в Киевской Спасской на Берестове церкви» (Т.1, кн.2).

У порядку появи в академічному щомісячнику назвемо ще такі дослідження: «Киево–Печерский Пустынно–Николаевский монастырь» (1878 р.) І. Тройницького; «Киево–Подольская церковь Николая Доброго» (1892 р.) А. Георгіївського; «Киево–Братский училищный монастырь (историко–археологический очерк)» (1895 р.) Н. Мухіна і «Дача Киево–Братского монастыря, Церковщина» (1899 р.) П. Лашкарьова; «К истории Киевской Трехсвятительской церкви за вторую половину XVII столетия» (1899 р.) С. Голубева та його ж «Киевско–Выдубецкий монастырь (до–монгольское время)» (1913 р.). Усі ці досить розлогі журнальні статті є історичними нарисами найвідоміших православних храмів Києва. Завдячуючи цим публікаціям ТКДА, збережено багато історичних відомостей не тільки про первісну архітектуру, розпис, інтер'єр, а й про пізнішу перебудову чи відбудову храмів, про чудотворні ікони, речі церковного вжитку, церковні книги та писемні джерела, що зберігалися у монастирських книгозбірнях.

Таким чином, варто зазначити, що впродовж 1860–1917 років журнал «Труды Киевской Духовной Академии» еволюціонував від теолого–літературного до науково–теоретичного академічного видання, яке оперативно відгукувалося на запити суспільного життя, яке було не тільки настільною книгою академічної громадськості, але й задовольняло читацькі смаки освічених кіл суспільства. З–поміж іншого, на його сторінках публікувалися дослідження церковної та цивільної історії, які попри своє громадсько–політичне та ідеологічне спрямування, не втратили значення як історичні джерела. Їх неупереджене вивчення та глибоке осмислення поверне значний пласт джерельного матеріалу для всебічного висвітлення історії України.

Список використаних джерел

1. Історичне джерелознавство: Підручник / Я. С. Калакура, І. Н. Войцехівська, С. Ф. Павленко та ін. – К.: Лебідь, 2002. – 488 с.
2. Известия и заметки // Руководство для сельских пастырей. – 1912. – №51. – С.11–12.
3. Корольков И. Н. Двадцатилетие журнала «Труды Киевской Духовной Академии» (1860–1879 гг.) / И. Н. Корольков // Труды Киевской Духовной Академии (далі – ТКДА). – 1881. Январь. – 1882. Август.
4. К пятидесятилетию журнала «Труды Киевской Духовной Академии» // ТКДА. – 1909. Декабрь. – С.695–700.
5. Бойко А. Періодичні видання Православної церкви в Україні кінця XIX – початку XX ст. / А. Бойко. – К., 2004. – 80 с.
6. Корольков И. Н. Двадцатилетие журнала «Труды Киевской Духовной Академии» (1860–1879 гг.) / И. Н. Корольков // ТКДА. – 1882. Август. – С.427–447.

References

1. Istorychne jaereloznavstvo: Pidruhnuk / Ya. S. Kalakura, I. N. Voytschivska, S. F. Pavlenko et in. – K.: Lebid', 2002. – 488 s.
2. Izvestiya i zametki // Rukovodstvo dlya selskih pasterey. – 1912. – №51. – S.11–12.

3. Korolkov N. I. Dvadsatyletye jurnala «Trudy Kievskoy Duhovnoy Akademii» (1860–1879 gg.) / I. N. Korolkov // Trudy Kievskoy Duhovnoy Akademii (dali – TKDA). – 1881. Yanvar. – 1882. August.

4. K pyatidesyatyletyu jurnala «Trudy Kievskoy Duhovnoy Akademii» // TKDA. – 1909. – Dekabr. – S.695–700.

5. Boyko A. Periodichni vydannya Pravoslavnoy tserkvy v Ukraini kintsya XIX – pochatku XX st. / A. Boyko. – K., 2004. – 80 s.

6. Korolkov N. I. Dvadsatyletye jurnala «Trudy Kievskoy Duhovnoy Akademii» (1860–1879 gg.) / I. N. Korolkov // TKDA. – 1882. August. – S.427–447.

Kuznets T. V., Doctor of History, Professor of History of Ukraine, Uman State Pedagogical University named Paul Tyczyn (Ukraine, Uman), igorkryvosheia@gmail.com

History in the journal «Proceedings of the Kiev Theological Academy»: thematic focus publications

In the article the magazine Kiev Theological Academy, which went from 1860 to 1917, and which is extremely informative and valuable historical source. Twelve annual numbers kits contain a huge number of publications on church history and archeology, general and Russian history. The shape of this master's, master's, doctoral students and graduates of the Academy, students work on obtaining various awards, historical essays and research papers professors Academy speech on the occasion of special events, historical and biographical research, obituaries, critical and biographical review containing information about the historical past of the people. Thematic focus of these different publications in form was subject to the basic purpose and application log.

It is shown that the subject of publications historic character was very diverse. It was the study of the history of Slavs and other neighboring nations, historical genealogy development, historical and biographical essays and more. For historical periods, most of the attention attracted Old Russian academic professors, and in particular the introduction of Christianity in 900 anniversary of which was celebrated in Kiev in 1888. The period of the Moscow–statehood most publicized in connection with nvo jubilee events – the 100 th anniversary of the War of 1812 and the 300th anniversary of the reign of the Romanov dynasty (in 1913).

States that «Ukrainian element» concentrated mainly in the cultural and historical aspects. This refers to the coverage of the history of Kyiv, which included historical and topographical sketches of the most famous areas and buildings. A separate area of research was to study the history of Ukrainian Kiev antiquities, church landmarks, their decoration and shrines that they kept. In the article the names of several dozen essays on historical churches of Kiev, which contain much valuable information on the history of Kyiv as a whole.

It is concluded that such a powerful source of information as a magazine Kiev Theological Academy needs an impartial study of complex, which will contribute to the replenishment of sources of history of Ukraine.

Keywords: Kiev Theological Academy, academic magazine, historical source, church architecture, church media, «Proceedings of the Kiev Theological Academy» spiritual education.

Кузнец Т. В., доктор исторических наук, профессор, профессор кафедры истории Украины, Уманский государственный педагогический университет им. Павла Тычины (Украина, Умань), igorkryvosheia@gmail.com

История в журнале «Труды Киевской Духовной Академии»: тематическая направленность публикаций

Рассматривается журнал Киевской духовной академии, который выходил с 1860 по 1917 год, и который является чрезвычайно информационным и ценным историческим источником. Двенадцать номеров ежегодных комплектов содержат большое количество публикаций по церковной истории и археологии, всеобщей и русской истории. По форме это кандидатские, магистерские, докторские диссертации воспитанников и выпускников Академии, работы студентов, выполненные на соискание разных премий, исторические очерки и научные статьи профессоров Академии, доклады по случаю торжественных событий, историко–биографические исследования, некрологи, критико–библиографические обзоры, которые содержат данные об историческом прошлом народа. Тематическая направленность этих разных по форме публикаций была подчинена основной цели и программе журнала.

Показано, что тематика публикаций исторического содержания была чрезвычайно разнообразной. Это были исследования по истории славян и других соседних народов, историко–генеалогические разработки, историко–библиографические очерки. С исторических периодов наибольшее внимание академической профессуры привлекал древнерусский и особенно – введение христианства на Руси, 900–летие которого отмечалось в Киеве в 1888 году. Период московско–русской государственности больше всего освещался в связи с двумя юбилейными событиями – 100–летием Отечественной войны 1812 года и 300–летием царствования династии Романовых (1913 год).

Отмечается, что «украинский элемент» содержался в основном в культурологических и исторических аспектах. Имеется в виду освещение истории Киева, которое включало историко–топографические очерки о наиболее известных местностях и строениях. А отдельным направлением исследования украинской истории было изучение киевских древностей, церковных архитектурных памятников, их отделки и святынь, которые в них сохранялись. В статье приведены названия нескольких десятков исторических

очерков о киевских храмах, которые содержат много ценной информации по истории Киева в целом.

Сделан вывод о том, что такой мощный источник информации как журнал Киевской духовной академии нуждается в непосредственном комплексном изучении, что будет способствовать наполнению источниковой базы истории Украины.

Ключевые слова: Киевская духовная академия, академический журнал, исторический источник, церковная архитектура, церковная пресса, «Труды Киевской Духовной Академии», духовное образование.

* * *

УДК 94(477):398.87:2–135.3«134/1648»

Юрченко О. О.,
аспірантка кафедри давньої та нової історії України,
Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ),
Kseniya.in4@gmail.com

ДУМИ ПРО МОРЕ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА СПОСОБИ ПЕРЕДАЧІ ЧИСЛОВОЇ СИМВОЛІКИ

Вивчено концепт числового символізму як складової світосприйняття людності українських земель в XIV–XVIII століттях. Актуальність теми обумовлена необхідністю комплексного підходу до реконструкції історичного минулого, важливим елементом якого є система цінностей та народна культура. Нумерологія виступає важливою складовою, яка відкриває нові грані системи думання доби середньовіччя та ранньомодерного часу. Декодування числової інформації формує новий погляд на особливості ментальності.

Ключові слова: символіка чисел, семантичний конструкт, українські історичні думи.

Осторонь від загальної маси української народної поезії та творчості, відбиваючи оригінальність та особливу музичну форму в синтезі з змістовим наповненням, стоять народні думи. Їх природа давно хвилювала дослідників небаченим переплетінням та синтезацією форми та змістового наповнення. Числова символіка складає один із наріжних каменів системи думання людності українських земель в добу середньовіччя та ранньомодерного часу. Часу, коли і постали творіння майстрів думового епосу.

Символіка чисел як один з пріоритетних елементів світоглядної системи доби середньовіччя та ранньомодерного часу на українських матеріалах є темою не дослідженою. Для європейських студій ця проблематика є широко вивченою, але вітчизняна історична наука не презентує спеціального історіографічного дослідження, у якому б йшлося про нумерологію. Цією обставиною і обумовлюється актуальність обраної проблеми дослідження.

В рамках невідомого циклу ми виділяємо групу дум, які К. Грушевська віднесла до категорії «дум про море»: дума «Про Самійла Кішку», дума «Про Олексія Поповича» та «Буря на Чорному морі».

Розпочнемо свій розгляд з думи «Про Самійла Кішку». Дума пережила певні трансформаційні зміни, ступені розвитку та ампліфікації. Пояснення варто шукати в зміні настроїв та запитів аудиторії, під впливом чого співці могли вносити окремі фрагменти, при збереженні загальної сюжетної лінії [2, с. 28]. Але в силу видозміни суспільно-політичних та історичних реалій настрої та побажання публіки виявились далекими від прославлення славних подвигів козацьких ватажків. Головний герой твори виступає реальною історичною особою, навколо якої згустились хмари таємничості. В. Антонович, М. Драгоманов, М. Костомаров, А. Лісовський розглядають постать отамана як цілком реальну, яка близько 25 років пробула в турецькому полоні [2, с. 29–30; 3, с. 220–230; 4, с. 16]. Дослідник думи В. Науменко взагалі відкинув

правдивість пригод Кішки та подій думи. Він припустив, що вона була складена значно пізніше відомих джерел про кошового і відбувається підміна реального і історичного факту, пов'язаного з іншою особою (дослідник наводить сюжет з італійської брошури про втечу руського офіцера Симоновича з турецької неволі, датована 1643. Ця брошура, на думку вченого, більш близька до сюжету думи, ніж реальна постать С. Кішки) [5, с. 24]. Щоправда, опонентом до цієї думки виступив Б. Кирдан, якому сумнівним бачилося бажання кобзарів оспівувати давно минувший сюжет, коли перед їх очима розгортаються грандіозні події битв під Жовтими Водами, Корсунем, Пилявцями [6, с. 126–127]. Підсумовуючи, дослідник припустив, що дума складалась на протязі XVI на поч. XVII ст. на основі неодноразових захоптів невідомими турецьких галер [6, с. 127].

Щодо дослідження числової інформації, то з огляду на епічну природу нашої думи, числа носять епічний характер з вираженням християнським контекстом. Так дума починається зі слів:

Изъ города Козлова до города Трапезона

Гуляла галера цветкована–малевана,

Четырьма цветами процветанна,

Первым цветом процветанна –

Синими киндяками обвиванна,

Другимъ цветомъ процветанна –

Турецкою червоною габою обвиванна,

А третимъ цветомъ процветанна – христианскою кровью фарбована,

Четвертымъ цветомъ процветанна –

Невольниками осажена [8, с. 508].

Трійка супроводжує наших невольників у їх поневіряннях в турецькій неволі, ніби вказуючи на присутність Божу, який не лишить своїх дітей, посилаючи їм спасителя чи то в образі дівки–бранки, чи Олексія Поповича, чи Самійла Кішки (в цьому проявляється і символізм числа один). Це приклади символіки числа три, коли воно виступає в якості засобу поглиблення змісту та введення відповідного настрою оповіді, просякненого християнською ідейністю.

Число три ще кілька разів постає на сторінках першого варіанту думи:

«Якъ сталь Ляхъ Бутурлака подбивати, Сталь гетману запорожскому по три чарки чарки горилки давати» [8, с. 510].

В цьому фрагменті ми можемо простежити нову сторону символічної природи числа три – воно служить на позначення міцності та сили, адже щоб напоїти нашого героя треба багато міцного вина. В аналогічному смислового ключі трійка проглядається і в сюжеті про три пари кайданів, якими закували невольників.

У другому варіанті трійка ще більше посилює загальний ефект епічності та глибини твору. Особливо це яскраво проявляється при описі сну Алкан–паші:

«Такій мине, небожята, сон приснився,

Бодай николи не являлся:

[...] Видится мене гетьманъ Кишка,

На три части розтявъ,

У Чорное море пометавъ... [8, с. 516].

Перед розповіддю сну, Алкан–паша обіцяє винагороду «могъ бы ему три грады турецкіе даровати» [8, с. 516]. М. Плісецький відзначає, що тема пророчого сну паші підкреслює класичний епічний дух думи та вказує на